

Олексій Стрижак

До питання про дунайську прабатьківщину слов'ян

Дунайцями споконвічно в українців зветься населення басейну *Дунаю*, вперше згадане у недатованій частині «Повісті временних літ». Це чи не одна з найдавніших слов'янських етно-теренних назв взагалі. Ось що з цього приводу сказано в найдавнішому київському літописному списку, відомому як Лаврентіївський: «Ини же, не свѣдуше, рекоша, яко *Кий* есть перевозник былъ, у *Кіева* бо бѣше перевоз тогда съ оной стороны Днѣпра, тѣмъ глаголаху: на перевозъ на *Киевъ* [є ще варіант *Кыевъ*¹]. Аще бо бы перевозникъ Кий, то не бы ходилъ Царюгороду; но се Кий княжаше в родѣ своемъ; [и] приходившо ему ко царю, якоже сказать, яко велику честь приялъ [есть] отъ царя, при которомъ приходивъ цари; идущю же ему вспягъ, приде къ *Дунаеви*, [и] възлюбилъ мѣсто, и сруби градокъ мал, и хотяще съести съ родомъ своимъ, и не даша ему ту близь живуции; еже и донынѣ наричають *Дунаици* городище *Киевецъ*»².

Коли відбувалися ці події, автор не знає. В усякому разі *Кию* було не менше 30–40 років у час заснування як *Київця*, так і *Кіева*. З них останньому нараховують ~1520 років, хоча сам він має в своєму складі компоненти, котрим минуло по кілька десятків тисячоліть. Інолітописні варіанти цитати можна розшукати ще у «Полном собраніи русских летописей, изданном по высочайшему повелению Археографическою комиссіею»³.

Назву вище згаданої балканської етно-географічної групи утворено за допомогою суфікса *-ьци* (в однині *-ьць*) від гідроніма *Дунаи* (він же у пониззі *Истръ*, звідки походять етноніми хорватської *Истриї* — *істриоти*, *істриани*, *істро-румуні* та ін., що відбивають рух населення проти течії в бік Північної Адріатики), котрий впадає до Понтського, тепер Чорного, моря⁴, над яким (*Дунаєм*) і селилися з давніх-давен *слов'яни* (*Словѣне* // *-и* // *Славяне* й под.), про що у літопису сказано: «По мнозѣхъ же времянѣхъ сѣли суть Словѣни по *Дунаеви*, гдѣ есть ныне *Угорьска* земля и *Болгарьска*. [И] отъ тѣхъ Словѣнъ разидошася по землѣ и прозвашася имени своими, гдѣ сѣдше на которомъ мѣстѣ; яко

1 Указатель к восьми томам полного собрания русских летописей. — СПб., 1907. — Отд. II. — С. 134.

2 Повесть временных лет по Лаврентиевскому списку (Далі — ПВЛ.). — СПб., 1910. — С. 9.

3 Полное собрание русских летописей, изданное по высочайшему повелению Археографическою комиссіею (Далі — ПСРЛ). — СПб., 1841–1859. — Тт. I–VIII; зокрема в томах: Т. I; — С. 4; Т. II, С. 234; Т. V. — С. 84; Т. VII. — С. 263.

4 ПСРЛ. — Т. I. — С. 2; Т. V. — С. 82; Т. VII. — С. 261.

пришедше сѣдоша на рѣцѣ имянемъ Морава, и прозвашася Морава, а друзии Чеси нарекошася; а се ти же Словѣни: Хорвате Бѣли, и Серебѣ и Хорутане. *Волохом* бо нашедшемъ на *Словѣни* на *Дунайския*, [и] сѣдшемъ в нихъ и насилящемъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ, и прозвашася Ляхове, а отъ тѣхъ Ляховъ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне. Такожє и ти Словѣне пришедше и сѣдоша по Днѣпру и нарекошася Поляне, а друзии Древляне, занє сѣдоша в лѣсѣхъ; а друзии сѣдоша около озера Илмеря, [и] прозвашася своимъ имянемъ, и сдѣлаша градъ и нарекоша и Новгородъ; а друзии сѣдоша по Деснѣ, и по Семи, и по Сулѣ и нарекошася Сѣверь... [И] тако разидєся Словѣньскій языкъ, тѣмже и грамота прозвася Словѣньская»⁵. Зіставивши цей слов'янський першоетнонімікон з пізнішим, ми в ньому не знайдемо ряду етнонімів, що характеризують слов'янство як таке, зокрема *русі*, з котрою східні слов'яни жили ще без видимих контактів між собою майже 1,5 тис. років, витворивши за цей час різні мови та народи.

Разом з тим вражає своєю логічністю розміщення у цій літописній репрезентації названих етнічних назв. Починається воно з гідроніма *Марава*, належного як правобережній так і лівобережній Наддунайщині, чим підкреслюється їхня номінативна та етнічна (*Морава* в значенні «моравці» / «морав'яни») взаємопов'язаність. Потім ідуть контактні зв'язані з «Моравою» чехи, що багато у чому споріднені як із сербами й хорватами, так і з українцями (перехід *ь > i*, *g > h* тощо) та лехітами. Самі ж серби, хорвати (білі) й меншою мірою хорутани (тепер словени) межували з чехами з одного боку та з предками українців з другого. На цьому тлі виникає думка, що, описуючи першослов'ян та їхні віддунайські міграції, літописець мав перед собою своєрідний «довідник» чи принаймі якусь етногеографічну карту («чертеж») тодішньої Славії. Літописець точно знає, що *волохи*, напавши на *дунайських слов'ян із заходу*, спричинилися до виникнення полян спочатку на Віслі, а вже потім — на Дніпрі. Східні *поляни* в нього анонімно спершу перетинають надчорноморські степи (пізніше «Дике поле»), а потім занурюються у ліси, спричинившись до виникнення *Д(е)ревлян*, та в болотяну *дрєгву*, де й складаються *Дреговичі*. Як по писаному, він розміщує *полочан* над р. *Полотою*, а новгородських словен — навколо оз. *Ільменя (Ільмеря; пор. р. Імер у басейні Дунаю)*⁶. Поблизу *Ільмеря* протікає і р. *Волхов*, номінативно пов'язана з *волховами* й, очевидно, з дунайськими *волохами*. Чітко, без вагань і помилок у нього визначено напрям слов'янського розселення — із заходу на схід та з півдня на північ. Однак пізніші дослідники завагалися. Навіть М. С. Грушевський шукав прабатьківщину слов'ян в Україні, як не менш компетентні *польські вчені* — у *Польщі, чеські* — в *Чехії*, дехто — у Білорусії тощо. З'явилося чимало автохтоністів-патріотів, з яких кожен тягнув «ковдру»

5 ПВЛ. — С. 5–6.

6 Я. А. Дунай // Энциклопедический словарь / Изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — СПб., 1893. — Т. XI. — С. 234.

на себе. І все ж М. С. Грушевський ще наприкінці ХІХ ст. зрозумів дуже важливу наукову істину (орфографію зберігаємо): «Слов'яни мали нагоду перед своєю міграцією зіткнутися з *Кельтами*. Однак бачимо, що ім'я східних Кельтів-*Вольків*, яке послужило потім загальним іменем для *романізованих* народів, було прийняте Слов'янами не безпосередньо від Кельтів, а від *Німців* (може Бастарнів) і в тім же значінню, яке воно мало у німців (латинське *Volcae*, нім. *Walhoz* [о довге. — О. С.] — слов. *Волох*)»⁷. Треба відзначити, що цю етимологічну побудову прийняв майже повністю один з найдавніших учених II-ої половини ХХ ст. О. М. Трубачов з тією поправкою, що ці слов'яни спершу були не карпатськими, а *дунайськими*, які зіткнулися там таки з кельтами, етнічну назву котрих було *германізовано*. Як бачимо, витіснені *Вол(о)хами*, слов'яни розійшлися, принаймі частково, по світах⁸, сягнувши крайніх західно — та східно-слов'янських теренів, навіть основного новгородського озера⁹ і слов'янізувавши обабіч Дунай. Це видно хоч би з того, по-перше, що у пам'ятці ХVІ–ХVІІ ст. — «Книге Большому чертежу» Дунай зветься *Дуною-рѣкою: «А Дуны [Дуная] рѣки, и городов Болгорскихъ, и около Чернаго моря берегомъ, описать было не можно; въ старомъ чертежѣ испорчено и ветхо»*¹⁰. По-друге, в Росії є кілька рік *Истр*: ліва притока р. Москви, права р. Ворі в колишній Калузькій губернії та ін. (рос. *Истра*, латв. *Istra*¹¹), що можуть бути наслідком північнослов'янських рухів з Нижнього Дунаю, званого, як відомо, *Истром*. За М. Фасмером, однак, їх треба відрізнити від фракійського *Ιστρος* «Дунай» < *istros, Гомерового *ἴροϛ*, лєсбійського *ἴροϛ* «свіжий, бистрий», давньоіндійського *isirás* тощо¹².

Дунай є частиною величезного транс'європейського ареалу гідронімів з компонентами *Дін-* (< Донь) // *Дн-* (пор. Дніпро, Дністер) // *Дун-* (Дунай), який простягнувся від Каспійського моря до витоків Дунаю, вийшовши потім на острови у районі Лондона та Единбурга й походячи від іранського **danu-* «вода, ріка». Звідси видно, що за Дунай з давніх-давен ішла гостра боротьба: зі сходу наступали іранці, із заходу — кельти, а жертвою їх стали слов'яни, яким нічого не лишилося, як відійти на північ. Покидаючи рідні землі, люди, як правило, беруть з собою найголовніше — назви річок і населених пунктів. Так, чимало українських топонімів перекочувало до Канади, Казахстану, Далекого Сходу й т. ін. Гідронімікон басейну Дніпра знає цілий ряд назв, похідних від слова Дунай, зокрема один *Дунай* (до річі, місцями так називали і сам Дніпро), він же *Дунаєць* та *Дунайський Колодязь* є в басейні Сейму (притока р. Повної), другий *Дунаєць* — у сточищі Малого Воця на Смоленщині, третій — на

7 Грушевський М. С. Історія України-Руси / Вид. 2-е. — Львів, 1904. — Т. I. — С. 114.

8 ПСРЛ. — Т. I. — С. 3; Т. V. — С. 82–83; Т. VII. — С. 262.

9 ПСРЛ. — Т. V. — С. 83; Т. VII. — С. 262.

10 Книга Большому чертежу или древняя книга Российского государства, поновленная в разряде и списання в книгу 1627 года / Изд. 2-е. — СПб., 1838. — С. 104.

11 Прибылов С. На реке Истре // Рыболов-спортсмен: Альманах. — М., 1966. — Вып. 24. — С. 111.

12 Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1967. — Т. 2. — С. 143.

Чернігівщині в долині р. Єсмані (цікаво, що поблизу нього тече й р. *Romanica Grobla*); р. *Дунайка* вливається до Грезі у водозборі Друті, *Дунайчик* є притокою Лисенка, що впадає до Ворсклиці у верхів'ях Ворскли, чернігівський *Дунавець*, врешті, несе свої води до р. Судості тощо¹³; лише на два гідроніми менше, похідні від назви Дунай, виявлено у басейні р. Оки (*2 Дунаї, Дунаец, Дунайка, Дунайской* та *Дунайчик*)¹⁴. Українська ойконімія (система назв поселень) зафіксувала також кілька витворів, похідних від цього ж потамоніма, зокрема в формі *Дунаець*, що може вказувати на переселенців з Дунаю як пізніх, так і на представників літописних *дунайців*.

Разом з тим Дунай є одним з найпродуктивніших пісенноукраїнських топонімів (він за частотою вживання перевищує не тільки Дніпро, Дністер, а й Київ та Україну, котрі проникають до нашого фольклору, очевидно, значно пізніше). Найчастіше в піснях Дунай «*тихо-тихо... воду несе*», але часом буває й навпаки, як, наприклад, у пісні, що так і зветься «*Ой ти Дунай, ой ти Дунай, бистрая ріка*». І це не випадково: Дунай за швидкістю своєї течії поділяється на 2 частини. Своєрідною межею між ними є так звані дунайські Катаракти («Залізні Ворота»), тобто пороги, що створюють значні перепади води в ріці (від 30 см. до 2,5 м. на 1 км. течії). Саме та частина *Дунаю*, що міститься нижче порогів, і зветься *Істром* (той же корінь, що й у словах: *стрімко, «бистро», струга, струмок, струміль, стрижень* та под.), а, власне назва «*Дунай*» припадає на середню і верхню (тут поза слов'янством частіше поширено утворення від основного *Danub- // -v-*) його течією. Протоукраїнські міграції під тиском волохів, які могли пересуватися рікою, починалися найімовірніше з-над *Середнього Дунаю*, де й виникла згодом «*Угорська*» земля, і йшли переважно в напрямі Карпат та суміжних земель. Є думка, що не всі слов'яни покинули Наддунав'я, оселившись відносно неподалік від його водойми. Наддунайщина, будучи прабатьківщиною слов'ян, гіпотетично ділилась на ряд діалектів і говорів, зокрема мовно різнилися між собою середньо — й нижньонаддунайці. Ніби магнітом тягла до себе рідна земля (ре)емігрантів, які при першій же нагоді осідали над Дунаєм. На слов'ян, що селилися вздовж нього, за історичними джерелами, крім волохів («повзучий» етнонім), фракійців, візантійців, готів, гунів, аварів (обрів), хозарів, угрів та інших етносів, нападали і надволзькі болгари, котрі застали за Дунаєм аж 7 тамтешніх слов'янських племен¹⁵, плюс 8-е, зване *Сіверами*, з якими деякі археологи пов'язують сеймсько-деснянсько-надсузьських *Сіверів // Сіверян* «Повісті временних літ». Болгари II-ї половини VII ст. н. е., ставши безпосередніми наступниками гуннської орди Аттілі та «населниці *Словеномъ* быша»¹⁶, спричинилися до виникнення *болгарського* народу та його держави. Коли й як потрапило вісім

13 Маштаков П. Л. Список рек Днепровского бассейна. — СПб., 1913. — С. 28, 40, 74, 201, 215, 226, 248.

14 Смолицкая Г. П. Гидронимия бассейна Оки (Список рек и озер). — М., 1976. — С. 318.

15 Грушевський М. С. Названа праця. — С. 133.

16 ПСРЛ. — Т. I. — С. 5; Т. V. — С. 84; Т. VII. — С. 264.

слов'янських племен на Нижній Дунай, не відомо. Знаємо лише, що в першій половині VI ст. Йордан [алан за родом, придворний готський хроніст, уродженець Нижнього Наддунав'я, автор праці «Про походження і дії гетів», або «Гегіки», датованої 551 р.] знав їх як *антів* і *склавинів*, що «...стало жили на лівому, північному Дунаю»¹⁷.

До нижньодунайського регіону пізніше сягали й поселення східнослов'янських племен *уличів* та *тиверців*¹⁸. Під 6406 (898) р. над Середнім Дунаєм згадуються слов'яни-прихідці («ихъ же прииша *Угри*»), споріднені з іншими своїми тезками¹⁹; 6423 (915) р. в напрямі Дунаю зі сходу відкочовують *печеніги*²⁰, а в 6475 (967) р. тут київський князь Святослав Ігоревич (Завойовник) розбиває *болгар*²¹ «и взя городъ 80 по Дунаеви; [и] съде княжа ту в *Переяславци* [не плутати з *переяславцями* на Дніпрі. — *О. С.*], емля дань на Грьцьхъ»²².

Дунаєм звали також *країну* над цією рікою — сучасну (*Над*)*дунайщину* чи *Подунав'я*. 969 р. князь Святослав, як і легендарний *Кий*, заявив: «хочю жити... в *Дунаи*», а 1043 р. князь Володимир «придоша в *Дунаи*», куди 1187 р. прямували й половці²³. Цю територіальну назву утворено семантичним способом, тобто перенесенням у хоронімію (систему тереневих назв) гідроніма (спершу заманіфестованого давньоскіфським варіантом $\text{Ματο}^{\prime}\alpha\varsigma$ — з давньоіндійського máda-ti / -e (довге) «вирує, б'є струменем, п'янить»; потім, у VIII–V ст. до н. е., фракійським Ιστρος , звідки латинізовані (H)ister та Histrus; у I ст. до н. е. — кельто-германським (геср. готським) гіпотетичним *Donawi*; в «Пісні про Нібелунгів» — *Tuonowe*, із середньогрецького — $\text{Δου}^{\prime}\nu\alpha\beta\iota\varsigma$, що спричинилося до виникнення болгарської класичної форми *Дунафе*; македонського *Дунав* і под. З появою волзьких болгар та їхньою взаємодією з місцевими *романськими* племенами з'являється проторумунська форма *Dunare(a)* й зовсім пізно — турецьке *Tuna* (пор. колишній *Tanaïs* — «Дін»). Дев'ятим століттям датують слов'янське *ДОВНАН*-; одинадцятим — літописне «до Понетського моря на польнощныя страны *ДунаиДъньгьстръ* и Кавкаисинския горы рекше *Оугорьски*»; «Словенську же языку як(о) же ркохо(м) живуццо на *Дунаи* придоша отъ *Скуфъ*. рекше отъ *Козаръ* рекомии *Болгаре* и съдоша по *Дунаеви*»; «*Оуличи Тиверци* съдяху по Бугу и по Днѣпру и... (при)съдяху къ *Дунаеви*... да то ся зовяху отъ *Грькъ Великая Скуфъ*». І геть майже наприкінці літописання як відгомін старовини глибокої згадані «*саврематы*... пребрѣдше *Исѣтру* наречемьи *Дунаи*»²⁴. В XV ст., точніше 6993 (1485) р., на шляху до Царгороду Дунай

17 Петров В. П. Етногенез слов'ян: Джерела, етапи розвитку і проблематика. — К., 1972. — С. 12.

18 ПСРЛ. — Т. I. — С. 5; Т. V. — С. 85; Т. VI. — С. 264.

19 ПСРЛ. — Т. I. — С. 11; Т. V. — С. 91; Т. VII. — С. 270.

20 ПСРЛ. — Т. I. — С. 18; Т. II. — С. 241; Т. V. — С. 97; Т. VII. — С. 277.

21 ПСРЛ. — Т. I. — С. 27; Т. II. — С. 245; Т. V. — С. 106; Т. VII. — С. 287.

22 ПВЛ. — С. 67.

23 ПСРЛ. — Т. I. — С. 67, 154; Т. II. — С. 659; Указатель к осьми томам... — С. 103.

24 ПСРЛ. — Т. I. — С. 3; Т. II. — С. 9–10; Железняк І. М., Корешанова А. П., Масенко Л. Т.,

форсували раті *Волоська*, *Угорська* та *Лядська*²⁵; а в XVII ст. — 7126 (1618) — цар *Турській* (Турецький) спорудив мости через нього й пройшов у землю *Литовську*²⁶, тобто, *Українську* — як відбиття колишнього литовського панування.

За М. Фасмером, *Дунáй*, старослов'янське *ДОУНАВЪ*, болгарське *Дунав*, сербське *Дунав/-о*, давньосербське *Дунавъ*, хорватське *Dunaj*, словенське *Dunaj* («Відень»), чеське *Dunaj*, польське *Dunaj*. Запозичене через готське **Dunawi* з кельтсько-латинського *Danuvius* (у групах *dan- / Dan- / Don-*, крім слов'янських та осетинської, кореневі голосні — довгі), спорідненого з авестійським *danu* — «ріка», давньоіндійським *danu* — «рідина, що просочується», осетинським *don* «ріка». З *Danuvius* походить і давньовірменське *Դուոհա*; з готського *Donawi* запозичено середньогрецьке *Δου'ναβις*, звідки сирійське *Donabis*. Неприйнятним вважається пояснення О. І. Соболевського із сарматського **Danavi* — «овеча ріка», бо латинське *Danuvius* є назвою верхнього Дунаю, а нижній Дунай зветься «*Ἰστρος*». Неперенконливою є гіпотеза про походження слов'янського **Dunajь* безпосередньо з латинського *Danuvius* через метатезу голосних. Відхиляється зближення польського *Dunajec* з *Daunus* — назвою річки в Південній Італії. Від *Дунаю* походять апелятиви (загальні слова), зокрема діалектні: рос. *дунáй* — «ручай» (олонецьке), польське *dunaj* — «глибока річка з високими берегами», латинське *dunavas* — «річечки, джерела, незамерзаюча вода поверх льоду». Сюди ж власні назви: давньопольське *Dunawies*, сучасне *Dunajec* (у Польщі); із Слов'янської запозичено литовське *Dunaje* (р. в Литві). Східнослов'янське фольклорне особове ім'я *Дунай* виводять від гідроніма, можливо, тому, що «вода рятує від чар». За Мошинським, **danu-* походить з доіндоевропейської мови²⁷. Найімовірніше, повільна («тиха») частина Дунаю, зафіксована як готське *Donawi*, походить від того ж слова, що й *Дін* < *Донь* < **Danu-*, звідки середньоіранське // слов'янське *Don-* «вода, ріка» плюс германське *ahwa* — «те саме» (пор. назви рр. *Морава*, *Влтава*, *Боржава* і под., а також р. *Дардан*, відома на Закубанні та на півдні Балкан), що, врешті, означає «Ріка-ріка»²⁸.

Що ж до назв сіл Дрогобицької обл. (№ 233, за адміністративнотериторіальним поділом 1946 р.), тогочасних Львівщини (№ 963) і Сумщини (№ 311), то вони здебільшого порівняно пізнього походження. Однак ойконім *Дунаєць* Жидачівського району, що на Дрогобиччині, очевидно, можна все-таки розглядати поряд з назвами сіл тієї ж області типу *Болохівці* Дрогобицького району

Стрижак О. С. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. — К., 1985. — С. 53–54.

25 ПСРЛ. — Т. V. — С. 44.

26 ПСРЛ. — Т. IV. — С. 332.

27 Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1964. — Т. 1. — С. 552–553.

28 Стрижак О. Тихо-тихо Дунай воду песе... // Наука і культура: Україна. — Вип. 21. — К., 1987. — С. 271–275.

(змішування губних *б-в*), тобто тієї ж етимології, що й *волохи* (< *волх-* < кельтське **Volk-*, що, як уже зазначалося, пройшло крізь германську стадію освоєння **Walhoz* // *-s* (*o* довге); пор. ще с. *Волоща* < **Volskja* Меденицького району). Тут, очевидно, підтверджуються літописні свідчення про відхід слов'ян // *дунайців* з Наддунайщини під тиском *волохів* // **болхів* на північ, тобто через Чехію та Словаччину у межі сучасної України і Польщі. Поблизу *Болохівців* розміщене й с. *Галотка Доброгостівської* сільради. Якщо в назві *Галотка*, можливо, проглядає кельтський корінь *Гал-* (< **Gall-*), то у контактному з нею ойконімі *Доброгостів* міститься цілком певна вказівка на слов'янський антропонім, добре відомий на Наддунайщині із середини I тис. н. е.

Треба відзначити, що ойконімія Дрогобиччини своїми словотвірними особливостями (продуктивність суфікса *-ич-і*; сюди належать: *Бійничі, Дерезичі, Дрогобич, Михайлевичі, Модричі*, — пор. О. Гончарів «*Модри камінь*» — *Почаєвичі, Раневичі, Рихтичі, Унятичі* та ін.) прямо продовжує онімію Карпат, Балкан та Над'ядранщини (Нададріатики), особливо багату на власноіменні утворення такого типу. Поблизу с. *Дунаєць* розміщено також х. *Дунайці* Журавнівського району тієї самої області, що свідчить про внутрібласне розселення вихідців з-над *Дунаю*. Про глибинні зв'язки Дрогобиччини із *задунайською Романією* можуть свідчити й назви хх. *Паланики* (той же корінь, що й у слові *фаланга*), *Трояни* (пор. *Троян* — імператор *Риму*).

Не можемо пройти мимо й с. *Київець* // ліпше *Києвець* (відкритий склад) Миколаївського району на Дрогобиччині²⁹, однойменного з *Київцем* на Дунаї, якого *київський князь Кий* збудував, а Святослав Ігоревич вважав «серединою» своєї землі (жодна з назв слов'янських столиць — ідеться про м.м. Краків, Варшава, Братіслава, Прага, Москва, Мінськ, Скоп'є, Софія, Будишин тощо — не має такої топонімічної продуктивності в Славії та поза нею, як *Київ*. Серед гідронімів таке ж поширення має лише *Дунай*). На Львівщині х. *Дунаєць* міститься у Куликовському районі й може походити від назви тамтешнього струмка, якщо такий є. На південих слов'ян тут указує і словотвірна структура назви сільської ради, куди належить х. *Дунаєць*. Ідеться про слово *Жовтанці* (на східнослов'янському ґрунті закономірніше чекати було б «Жовтеньці»; пор.: *жовтень*; тоді як у сербській та хорватській мовах суфіксальне *-ьн-* дає не *-ен-*, як в українській, а *-ан-*).

Львівський регіон, як і Дрогобицький 40-х рр. XX ст., теж багатий назвами із суфіксом *-ич-і*; пор. населені пункти *Надичі, Дальнич, Мервичі* на Куликівщині та ін. А всього в області ойконімів з такою суфіксацією нараховується кільканадцять, якщо не кількадесят; пор. біля *Волощини* (!) *Бучичі* та *Глібовичі* Бібрського району; *Глуховичі* по сусідству з *Кучанами* (*кучею* у Карпато-балканському регіоні звуть «халупу»), *Дмитровичі, Великі й Малі Кривичі,*

29 Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. — К., 1947. — С. 133–156.

Лисиничі — у Вінниківському; *Косичі, Кривичі, Куровичі, Полоничі* — в Глинянському; *Дроздовичі, Завидовичі, Зашковичі, Мавковичі, Путятичі, Родатичі* та ін. — у Городоцькому, де відомі ще й села *Бар* та *Косовець*, аналоги якими усім відомі в Балкано-Над'ядранищині; *Великі Грибовичі, Брюховичі, Кожичі* та ін. — у Львівському, де серед інших є дуже цікава назва х. *Карвати*, що цілком відповідає варіантові етноніма хорвати. Є на Львівщині також назва с. *Дунаїв*, яка становить собою посесив від антропоніма (особового імені) *Дунай*. У цьому плані цікаво звернути увагу на етнонім чи етнофоронім — тобто назву окремого носія відповідних етнічних ознак — *Дунаї*, згаданий у «Повісті временних літ» у басейні р. *Дунай* неподалік *дунайців*. До речі, *Дунаєць* може бути і «меншим *Дунаєм*». Львівщина в своєму ойконіміконі, крім того, має відетнонімічні утворення, датовані першими віками розселення дунайських слов'ян; пор. населені пункти *Поляни* і *Поморяни* поблизу села *Волоського* Поморянського району; а *Деревляни* — Новомилятинського та ін.³⁰

Третій *Дунаєць* міститься в Глухівському районі на Сумщині поряд із с. *Дунаєцька Слобідка*. Як й інші назви поселень «Дунаєцької» групи, вказані ойконіми мають у своєму оточенні назви із суфіксом *-ич-і*; пор., наприклад, с. *Дубовичі* того ж району, а також с. *Герличі*, розміщене неподалік с. *Волфино-го* (!) Білопільського району (за «Повістю временних літ», слов'ян з басейну Дунаю вигіснили *волхи* (!), тобто *волохи*. Це, на диво, влучне і рідкісне підтвердження лігописної версії). Дуже можливо, що переселення з Наддунайщини на Слобожанщину відбувалося через Підкарпаття, про що сигналізують такі поселення Сумської області, як х. *Галицький* того ж Глухівського району, *Волошівка* на Глинщині, *Грунь* (типовий *карпатизм Грунського* та інших районів області), *Боровичі, Юрковичі й Хильчичі* Зноб-Новгородського району, *Озаричі, Великий і Малий Самбори* на Конотопщині, *Косівщина* Роменського (пор. *Самбір* та *Косів* на Підкарпатті, а *Самбор* і *Косово* у кол. Югославії), х. *Бессарабівка* Краснопільського району й *Реутинці* Кролевецького, а ще *Бессарабія* та м. *Реут* на Нижній Наддунайщині (історичній «*Наддністрянщині*»). Часовими орієнтирами на Сумщині, як і в Галичині, можуть бути контактні архаїзми типу *Поляни* Великописарівського району чи (тільки тут!) *Антики* й *Кагань* на Путивльщині (пор. східнослов'янське плем'я *анти* і хозарське *каган* — «хан») ³¹. Троє поселень під назвою *Дунаївці* зафіксовано 1946 р. у тодішній Кам'янець-Подільській області ³². З них двоє в *Дунаєцькому* районі, де руронічних указівок на зв'язки з Наддунайщиною нами не виявлено. Найімовірнішим знову ж буде припущення, що це перенесення назв-модифікантів з колишньої Галичини: *дунаївці* (> *Дунаївці*) — переселенці з якогось *Дунаєва*, котрих там теж троє (на Львівщині — це № № 1715, 1716 та на Тернопільщині № 1062) або з

30 Там само. — С. 321–350. Українська РСР.

31 Українська РСР... — С. 520–550.

32 Там само. — № 497, 507, 1264.

Дунаївки на Дрогобиччині (№ 252). Про львівсько-поморянський *Дунаїв* ми вже писали (має в своєму оточенні такого *наддунайського* трансплантанта, як с. *Волоське*; див. вище). Тепер же додамо, що до тих, які викликають підозри у своєму південнослов'янському походженні, можливо, треба (?) віднести ойконім *Диберний* (пор. фольклорне *Ганжа-Андибер*, про що в іншому місці).

Тернопільський *Дунаїв*, як і львівський, є «дунайським» витвором у 2-ому // 3-ому ступені (гідронім *Дунай* > антропонім *Дунай* > антропонім-посесив-*Дунаїв*, звідки *Дунаївці*). Але він, незважаючи на кількоступеневість свого розвитку, зберіг деякі вказівки на південне походження своїх сусідів; пор., наприклад, с. *Града* Кременецького району, а поза цим контекстом — х. Тризуби у *Крижівській* сільradі.

Дрогобицька *Дунаївка* [вона ж *Дунаївці*³³] як явище теж третинного // четвертинного порядку (р. *Дунай* > ім'я *Дунай* > населений пункт *Дунаїв* > катойконім *Дунаївці* > населений пункт *Дунаївці*) безпосередніх зв'язків з *Дунаєм* теж не виявляє, що, однак, не заперечує гіпотетичного переселення *дунайців* в Україну, на що вказують не тільки літописець-киянин XI ст. Нестор, а й уже знайомі нам історик XIX–XX ст. М. Грушевський та сучасний мовознавець О. М. Трубаčov. На думку останнього, вторгнення слов'ян у VI ст. на *(За)дунайщину* пояснюється їхньою реконкістою, тобто відвоюванням старих місць, про що свідчить колосальний дунайський пісенний цикл східних слов'ян, які, до речі, ніколи в історичну добу на середній течії Дунаю масово не бували.

Праслов'янську мову (один з праслов'янських діалектів) учені датують II–III тис. до н. е. Показником цього є виявлені тим же О. М. Трубаčovим так звані зв'язки праслов'ян з праіталійськими (латинськими) племенами, що проявилось у спільності походження латинського *hospes* і слов'янського **gospodъ*, *favere* — **goveti* (суспільство, звичаї), *struere*—**strojiti* (домогосподарство), *paludes*—**polā voda* (довкілля), *romum* «плід, (зірвані) фрукти» — **rojъmo* «піймо; кількість колосся, яке жниця захоплює в одну руку» (балтські аналогії відсутні).

Показовими є й слов'яно-іллїрійські контакти; звідки чеське *Doksy* — ядранське (острів) *Daksa*, карпатське та подільське *Дукля* — черногірське *Дукля*, давньогрецьке *До'клєα* (Птолемей); польський етнонім *Licaviki* — латинізм з іллїрійського, де маємо антропонім *Licav(i)us*, вторинний щодо хороніма *Lika* (Хорватія), а ще ряд кельтизмів (напр., *корова*), українсько-давньоєвропейзмів, зокрема гідронімних паралелей типу давньоєвропейського *Oumena* (студи ж українське *Умань*); *Talamone* (Італія), *Tolmin* (Словенія), *Телемень* // *Товмень* (Україна); давньоєвропейське **Arman-tia*, *Armeno* (Трієст), литовське *Armen'a*, українське *Ромен* тощо.

На цьому тлі особливе місце посідає *Дунайський* басейн з його антропологічною іррадіацією епохи неоліту, балкансько-дунайськими впливами і відто-

33 Українська РСР. — С. 740, 139.

ком звідти у Північне Надчорномор'я знаків, худоби, металу, одночасністю приручення коней на Середньому Дунаї та в Україні, лінійно-стрічковою керамікою V–IV тис. до н. е.; гесп. трипільською культурою в обох регіонах, що викликало до життя також теорію *дунайської прабатьківщини індоєвропейців*, територіально поширюваної й на Україну.

Сумновідомі північнонімецькі концепції батьківщини «арійців» нашоухують-ся на європейський льодовик, датований 4000 р. до н. е., який не сприяв ранньому етноутворенню у Північній Європі, локалізуючи його південніше, зокрема в Центральній її частині, чим і пояснюється виникнення теорії *дунайської прабатьківщини слов'ян*. Не випадково східних слов'ян Нестор-літописець, ранній М. Грушевський (?), Б. Рибаків, М. Брайчевський, О. Трубаков, південнослов'янські вчені В. Копітар, М. Будимир та ін. шукають на півдні, що підтримує й народна пам'ять про Дунай, відцентрово пов'язаний із середньо-онадніпряньськими і західними міграціями слов'ян. «Взагалі, проблема дунайської прабатьківщини має чимало прихильників у югославській історичній та археологічній науці», — пише О. Трубаков³⁴. Польща, на його думку, заселялася з півдня, як і Серболужиця. «Відсутність празької кераміки, землянкових жител й урнових поховань-спалювань між Одером і Віслою... завершує сумнівність первинно слов'янського характеру саме цих територій»³⁵. Що ж до південних слов'ян, то вони є прихідцями на Балканах, але з недалеких місць. За В. Копітаром, Паннонія належала до центру їхньої міграції. Сам О. Трубаков «десятку» слов'янської «мішені» виносить на обкладинку своєї монографії, присвяченої етногенезові слов'ян, уміщуючи її на південний схід від оз. *Балатон* (пор. білоруське *балота*), поблизу якого, гадають, жило стародавнє слов'янське плем'я *озеріатів*, як і на захід від пригирлової частини р. *Тиси*. Навіть противник цієї концепції Л. Нідерле, посилаючись на стародавні топоніми типу *Vulka*, *Vrbas*, *Tsierna*, *Patissus* «Потисся», припускав наявність слов'янських острівців серед іллірійців та фракійців перших століть н. е. О. Трубаков пояснює мовчання греко-римських авторів про слов'ян порівняно пізньою появою антропонімії останніх (А. Білецький етнонім відносить до антропонімів) всупереч архаїчному характерові самої їхньої мови. Активне вживання слов'янами запозиченої антропонімії (гесп. етнонімії; пор.: *анти*, *бойки*, *венеди*, *волянни*, *гуцули*, *дуліби*, *серби*, *тиверці*, *хорвати*...), очевидно, свідчить лише про певний соціально-політичний рівень їхньої свідомості. Літопис нагадує про «закликання» північносхіднослов'янсько-фінським союзом племен з-за моря варягів-правителів не випадково. Тут кноч до порівняно пізнього виходу росіян, як і «*балотников-білорусов*» (термін О. Вержбовського), на міжнародну арену (потагаромонгольська *Біла Русь* — це «Вільна Русь», яка свою свободу могла

34 Трубаков О. Н. Этногенез и культура древнейших славян: Лингвистические исследования. — М., 1991. — С. 41.

35 Там само. — С. 10–37.

зберегти лише за непрохідними для степовиків-кіннотників *болотами*). Хочемо звернути увагу ще на гідроніми *Сава* у Білорусі, дублет-прототип якого міститься за Дунаєм, *Альта* в Україні (пор. *Ольта* у Румунії), *Ільмер* у Росії (чи не контамінація дунайських *Іллер* та *Імер*?). Слабкість етнополітичної організації дунайців-слов'ян сприяла, очевидно, *кельтській* експансії. Так, на територію Чехії й Наддунайщини прийшли *бої*, можливо, предки сучасних *бойків* і «любителі мандрів» *вольки-тектосаги* — вихідці з Галії, котрі рухалися на схід уздовж меж тодішнього германського ареалу, набувши вже відомої нам форми *волхи* < *Volcae*. Експансії кельтів сприяло й їхнє культурне піднесення в гальштатський та латенський часи IV–III ст. до н. е., коли у Чехії, Моравії й Паннонії виник симбіоз місцевих і кельтських племен та відомий контакт *слов'ян* і *вол(о)хів*. А коли тут з'явилися угри, то вони «почаша воевати на жиоущая ту *Волхъ* и *Словъни* съдяху бо ту *преже* *Словъни* и *Волъхе*, прияша землю Словенську посемь же *Оугри* *прогнаша* *Волъхи* и наслѣдиша землю [ту]... и *почаша* *воевати* на *живуцая* ту *сидяху* бо ту *преже* *Словене*³⁶». Нововиниклий слов'яно-кельто-германський симбіоз дуже позначився на закономірностях розвитку мов цих народів, зокрема предків українців.

36 Трубачев О. Н. Этногенез... — С. 41.